

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในหัวข้อเรื่อง การปรับตัวของนักศึกษาในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมเนื้อหาในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและการปรับตัวทางสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
3. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาเชิงมนุษยนิยมวิทยา
4. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
5. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบและแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางสังคม

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทรรศนะและเสนอแนวคิด เกี่ยวกับการปรับตัวทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องและใกล้เคียงกัน ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ให้ความหมาย การปรับตัวทางสังคมว่า หมายถึง การที่บุคคลปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นในการอยู่รวมกันในสังคม ซึ่งต้องมีการติดต่อสัมพันธ์หรือแข่งขันกัน คนในสังคมจึงสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้

Henry Pratt Fairchild (อ้างใน อุบล เถียรปภิรณกรรม, 2529, หน้า 35) ให้ความหมาย การปรับตัวทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม หรือระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งพยายามที่จะปรับตัวประสานให้เข้ากัน ไม่สนิท หรืออาจหมายถึงกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มขึ้น

Norman Edward (อ้างใน อารี ทองทัฬ, 2531, หน้า 8) กล่าวไว้ว่า การปรับตัวทางสังคมหมายถึง ความสามารถของบุคคลในการสร้างสัมพันธภาพกับคนอื่น ๆ เช่น ครู เพื่อน

นักเรียน ความสามารถการเข้าร่วมทางชั้นเรียนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนได้ ทั้งนี้โดยไม่มีข้อขัดแย้งที่ทำให้กระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลอื่น

Elizabeth B. Hurlock (1995, p. 384) กล่าวว่า การปรับตัวทางสังคมได้นั้น เป็นความสำเร็จซึ่งบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ปรับตัวให้เข้ากับบุคคลทั่วไปและกลุ่ม ซึ่งบุคคลนั้นมีความเหมือนกันในลักษณะเฉพาะบุคคล ที่ปรับตัวได้ดีจะเรียนรู้ทักษะทางสังคมได้ดี เช่น ความสามารถในการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ทั้งที่เป็นเพื่อนและบุคคลแปลกหน้า และจะช่วยพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อสังคมด้วย เช่น มีความตั้งใจจะช่วยเหลือบุคคลอื่น ในประเด็นเดียวกัน Hurlock ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการปรับตัวทางสังคมต้องประกอบด้วย

1. การแสดงออกที่เหมาะสม คือ มีการแสดงออกที่เหมาะสมเป็นไปตามความคาดหวังของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม
2. การปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มต่าง ๆ คือ สามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับบุคคลต่าง ๆ ได้ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ใหญ่กว่า หรือเพื่อน ๆ
3. ทัศนคติต่อสังคม คือ มีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลต่าง ๆ ต่อการเข้าร่วมสังคมและต่อบทบาทของตนเองในสังคม
4. ความพึงพอใจในตนเอง คือ มีความพึงพอใจในบทบาทของตนเอง ทั้งในการเป็นผู้นำและผู้ตาม

พรทิพย์ ชลิ่งสุทธิ (2535, หน้า 35) กล่าวไว้ว่า การปรับตัว เป็นวิธีที่คนเราปรับตัวให้เป็นไปตามความต้องการของตนเองในสภาพแวดล้อม บางครั้งก็ส่งเสริม บางครั้งก็ขัดขวาง และบางครั้งก็สร้างความทุกข์ทรมานแก่เรา กระบวนการปรับตัวนี้เกิดขึ้นจากความจริงที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการและสามารถใช้วิธีการแบบต่าง ๆ ในการดำเนินเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการนั้น ๆ ในสภาวะแวดล้อมที่ปกติ หรือมีอุปสรรคขัดขวางต่าง ๆ กันไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การปรับตัว คือ การที่คนเราพยายามที่จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความคิดของตนเอง และการเรียกร้องของสิ่งแวดล้อมรวมทั้งโอกาสต่าง ๆ ที่สิ่งแวดล้อมเอื้ออำนวยให้ การปรับตัวจึงประกอบด้วย ความพยายามที่จะสนองความต้องการ โดยเอาชนะอุปสรรคทั้งภายในและภายนอกตนเอง ด้วยการเข้าไปอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

แซชส์ (Sachs อ้างใน พูนสุข จิตรนุสนธิ์, 2521, หน้า 30) กล่าวถึงการปรับตัวไว้ว่า การปรับตัว คือ การดัดแปลงพฤติกรรมให้เข้ากับความต้องการภายในของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความต้องการ แรงขับ ความขัดแย้ง และสิ่งแวดล้อมภายนอก คือ สังคม

เมอร์เรย์ และ เซนต์เนอร์ (Murry and Zentner อ้างใน อุบล นิวัติชัย, 2527, หน้า 103 – 104) ให้ความหมายของการปรับตัวว่า เป็นขบวนการปรับตัวของสรีระร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมที่มีต่อสื่อกระตุ้นจากภายในและภายนอกตัวบุคคล จุดหมายปลายทางของการปรับตัวก็เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์มั่นคง และความสุขสบายของบุคคล ในทำนองเดียวกัน เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1978, p. 260 – 261) ได้สรุปถึงการปรับตัวที่ดีว่า มีลักษณะยอมรับสภาพของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ มีความเป็นประชาธิปไตย มีวิธีสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ดี นอกจากนี้ เมอร์เรย์ และ เซนต์เนอร์ ได้เสนอหลักในการพิจารณาปรับตัวที่ดีไว้ 4 ประการ คือ

1. การแสดงออก ถ้าหากว่าพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นเหมาะสมกับความคาดหวังของกลุ่ม อายุ และระดับการพัฒนาแล้ว ก็จะเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม
2. ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลได้ทุกกลุ่ม
3. มีทัศนคติที่ดีต่อคนอื่น และคอบทบาทของตนเองในสังคม
4. มีความพอใจในตนเอง ทั้งในการเป็นผู้นำและผู้ตาม

ทินดอลล์ (Tindall, 1959, p. 76) ได้กล่าวถึงลักษณะการปรับตัวที่ดีไว้ 6 ประการ คือ

1. รักษาและคงไว้ซึ่งบุคลิกภาพ โดยอาศัยความสามารถในการผสมผสานความต้องการของคน กับพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองความต้องการนั้น โดยพฤติกรรมดังกล่าวต้องเข้ากันได้กับสิ่งแวดล้อม
2. การปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม
3. การยอมรับสภาพความจริง
4. มีความมั่นคง
5. มีวุฒิภาวะ

6. มีอารมณ์ในลักษณะที่เป็นปกติเสมอ คือสามารถควบคุมอารมณ์ไว้ไม่ให้พุ่งชนไปกับสิ่งแวดล้อมภายนอก กล่าวคือ เมื่อพบความลำบากก็ไม่เสียใจจนหมดกำลังใจที่จะต่อสู้อุปสรรค เมื่อประสบความสำเร็จก็ไม่ดีใจจนลืมตัว

จากลักษณะการปรับตัวที่ดีทั้ง 6 ประการดังกล่าว ทินคอลลี ได้อธิบายถึงลักษณะการปรับตัวของมนุษย์ที่ควรจะเป็น ดังนี้

1. การปรับตัวเพื่อให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม โดยอาศัยความสามารถในการเลือกรับสิ่งแวดล้อม ที่จะส่งเสริมความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและทัศนคติที่ดีต่อการดำรงชีวิตของตนเองและผู้ที่อยู่ใกล้ชิด โดยพยายามหลีกเลี่ยงสิ่งแวดล้อม ที่นำมาซึ่งความเครียด หรือเป็นสาเหตุของความไม่พึงพอใจต่างๆ

2. การปรับตัวเพื่อสนองแรงกระตุ้น หรือความต้องการของตนเองอย่างเหมาะสม เป็นที่ยอมรับกันว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมแรงผลักดันบางอย่างในตัวเอง ที่ก่อให้เกิดความต้องการหลายประการในชีวิต เช่น บังคับยี่สิบ ความอบอุ่นปลอดภัย ความรัก ความนับถือ เป็นต้น ความต้องการทั้งหลายเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นให้คนเราก้าวหน้าต่อสู้เพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งก่อให้เกิดความสมหวังบ้าง ผิดหวังบ้างแตกต่างกัน ถ้าภาวะไม่สมหวังเกิดขึ้นบ่อย ๆ ก็จะเป็นสาเหตุของความเครียด ซึ่งต้องการ การปรับตัว ปรับใจ ที่จะยอมรับสภาพดังกล่าว มนุษย์ที่ต้องปรับตัวในหลาย ๆ เรื่อง เช่น ความคับข้องใจ ซึ่งหมายถึง การที่มีสิ่งกีดขวางหรืออุปสรรคเกิดขึ้น ทำให้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ บางครั้งอาจจะเกิดความกระวนกระวายใจ หรือความขัดแย้งได้ สิ่งแวดล้อมทางกาย คือ ความไม่สมบูรณ์หรือความบกพร่องทางร่างกาย สภาพแวดล้อมทางสังคม กฎเกณฑ์ ค่านิยม หรือความเชื่อต่าง ๆ ที่ขัดขวางการดำเนินไปถึงเป้าหมาย ซึ่งการปรับตัวทั้งของบุคคลและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้น

การปรับตัวของบุคคลเป็นเรื่องของความรู้สึกรู้สึกนึกคิด เป็นความต้องการภายในของแต่ละคน แรงขับส่วนหนึ่งจะเกิดจากสภาพทางสรีระของบุคคล เช่น ความต้องการอาหาร น้ำ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ อีกส่วนหนึ่งเกิดจากสภาวะจิตซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ ประสบการณ์

คราว และ คราว (Crow and Crow, 1967) กล่าวว่าไว้ว่า การปรับตัวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล การศึกษาการปรับตัวของมนุษย์มักจะมีปัญหา ซึ่งการปรับตัวของแต่ละบุคคลจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นกับสาเหตุหลายประการ ยิ่งกว่านั้นโดยธรรมชาติของมนุษย์มีความซับซ้อนมากเกินกว่าที่จะยืนยันได้ว่า สาเหตุต่าง ๆ ที่มารวมกันนั้น จะมีเฉพาะ

อย่างต่อแบบแผนพฤติกรรมของแต่ละบุคคล เช่น ปัจจัยสภาพแวดล้อมเหมือนกัน อาจมีผลทำให้คนหนึ่งถูกกดดันหรือเคร่งเครียดมาก แต่กับอีกคนหนึ่งอาจมีผลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะสภาวะการปรับตัวของแต่ละบุคคลโดยทั่วไป จะพิจารณาถึงแบบแผนอุปนิสัยของพฤติกรรมและทัศนคติ ลักษณะท่าที และรูปแบบพฤติกรรม อาจจะทำกับเป็นปัจจัยของการปรับตัว เช่น การเจ็บป่วยร้ายแรง หรือการอ่อนล้าอย่างที่สุด ซึ่งอาจจะเป็นการปรับตัวไม่ดีพอ มนุษย์นั้นมีสิ่งเหมือน ๆ กัน หลายกรณี แต่ก็มีความแตกต่างกันในด้านกายภาพด้านสุขภาพ ความมากน้อยของการตื่นตัวทางจิตใจและสภาวะทางอารมณ์ การปรับตัวเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม เพื่อดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขหรือให้เกิดความสมดุลขึ้น

โซเบน (Choben อ้างใน โกมินทร์ ชาวนาใต้, 2532, หน้า 27) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นกระบวนการที่มนุษย์และสัตว์พยายามแสวงหาความสมดุลระหว่างความต้องการกับสิ่งเร้า หรือการกระทำที่ทำให้ความต้องการได้รับการตอบสนอง และจะต้องปรับปรุงประพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้

เดโซ สวานานนท์ (2518, หน้า 68 – 75) ได้มองการปรับตัวในแง่ความต้องการและการตอบสนองเช่นกันอย่างสอดคล้องกันดังนี้ ความสำคัญและความจำเป็นของการปรับตัวนั้น เป็นเพราะมนุษย์เกิดมาพร้อมด้วยแรงผลักดันบางอย่างในตัวเองที่ก่อให้เกิดความต้องการในชีวิต อาทิ ความต้องการอาหาร น้ำ ออกซิเจน และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ทางสังคมยังผลักดันให้เกิดความต้องการอีกหลายอย่าง นอกเหนือจากความต้องการทางร่างกาย และสรีระด้วย ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ทุกคนต้องการความอบอุ่นปลอดภัย ความรัก การได้รับความยกย่องนับถือ และความสำเร็จ เป็นต้น ความต้องการทั้งหลายเหล่านี้ เป็นแรงผลักดันที่กระตุ้นให้คนเราดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา และหากทุกคนสามารถได้ทุกสิ่งสมหวังตามที่ใจต้องการและเรียกร้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ย่อมไม่มีทางเกิดขึ้นได้ แต่ในชีวิตคนเราหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ทั้งนี้เพราะว่าทุกคนที่เกิดมานั้น ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ ทุกคนจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม นับตั้งแต่สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน และชุมชน โดยมีวัฒนธรรมเป็นแกนกลาง ในการกำหนดแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติให้เป็นไปตามแบบฉบับที่วางไว้ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อความเป็นระเบียบและประโยชน์สุขแก่ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ด้วยเหตุนี้เอง ทุกคนจึงมีอาจตอบสนองความต้องการได้ทุกอย่างได้ดังใจปรารถนา ความรู้สึก

ขัดแย้ง ความผิดหวัง ความรู้สึกสับสน ความว้าวุ่นใจ ความเคร่งเครียดซึ่งเกิดจากปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ย่อมเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะมากหรือน้อยต่างกันไปในแต่ละชีวิตเท่านั้นเอง ความเคร่งเครียดกดดันภายในจิตใจ หรือที่เรียกว่า ความคับข้องใจ ย่อมเป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข ดังนั้น คนเราจึงจำเป็นต้องรู้จักปรับตัวเพื่อบรรเทาความรู้สึกคับข้องใจให้เบาบางลง เพื่อที่จะช่วยรักษาคุณภาพแห่งชีวิตไว้ให้ได้

กล่าวได้ว่า ความสามารถในการปรับตัว มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ในชีวิตประจำวันบุคคลต้องเผชิญกับสิ่งแวดล้อมซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล หรือเกิดจากสภาพธรรมชาติที่อยู่รอบตัว สิ่งดังกล่าวนี้รบกวนคุณภาพของบุคคล เป็นเหตุให้บุคคลต้องปรับตัวเพื่อดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชีวิต โดยธรรมชาติของการดำรงชีวิตนั้น มนุษย์จำเป็นต้องดิ้นรนต่อสู้และเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในมนุษย์ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความคับข้องใจ ความขัดแย้ง ความวิตกกังวล เป็นผลให้บุคคลมีความตึงเครียดทางจิตใจและอารมณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยธรรมชาติมนุษย์พยายามที่จะรักษาความสมดุลของร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ด้วยตนเอง เพื่อสภาพความสมดุลหรือสุขสบายให้มากที่สุด วิธีการที่ใช้เพื่อผ่อนคลายหรือลดความตึงเครียดที่เกิดขึ้น อาจเป็นในรูปปฏิบัติหรือลดความวิตกกังวลอย่าง จัดว่าเป็นการปรับตัวทั้งสิ้น (พิชญ์ ประเสริฐสินธุ, 2527, หน้า 274)

อีกด้านหนึ่ง ลาซารัส (Lazarus, 1969, p.18) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการปรับตัวว่า มีจุดเริ่มต้นมาจากการปรับตัวทางชีววิทยาที่เรียกว่า Adaptation ซึ่งเป็นความคิดพื้นฐานทางทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน ที่เชื่อว่า เผ่าพันธุ์ที่แข็งแรงเท่านั้นจะสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และสามารถดำรงเผ่าพันธุ์อยู่ได้ นอกจากนี้ยังกล่าวว่าการปรับตัวของมนุษย์เป็นไปตามแรงผลักดัน 2 อย่างคือ

1. แรงผลักดันจากภายนอก เกิดจากการที่มนุษย์ต้องอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม การที่มนุษย์ต้องอยู่รวมกันและผูกพันอยู่กับผู้อื่น ดังนั้น มนุษย์จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และสังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่

2. แรงผลักดันจากภายใน อันได้แก่ ความต้องการ อาหาร น้ำ และความอบอุ่น เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความสุขสบาย และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากสภาวะทางทางจิต ซึ่ง

เป็นผลของการเรียนรู้ เช่น ความต้องการความอบอุ่นใจ ความต้องการเป็นที่ยอมรับของสังคม และความต้องการความสำเร็จ

การปรับตัวเข้าสู่สิ่งแวดล้อมและสังคม เป็นข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อมและสังคม มนุษย์ต้องมีปฏิกริยาโต้ตอบและปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกัน ซึ่ง อิงลิช และ อิงลิช (English, G. Horace and English Ara, 1958, p. 15) ให้ความหมายในประเด็นนี้ว่า การปรับตัวเป็นภาวะของความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งบุคคลจะได้รับความพอใจในการตอบสนอง ทั้งทางกาย และสังคม การที่บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี เป็นลักษณะที่แสดงถึงการเป็นคนปกติ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าตัวบุคคลไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือปรับตัวไม่ดี ไม่สามารถปรับพฤติกรรมให้สอดคล้องกับคนส่วนใหญ่ได้ บุคคลนั้นย่อมดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมปราศจากความสุข ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนมาก มักเป็นผลจากการปรับตัวไม่ดี

เออร์คอฟ (Arkoff, 1968, p. 4) กล่าวไว้ว่า การปรับตัวเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับ สิ่งแวดล้อม บุคคลจะพยายามต่อสู้กับเพื่อตอบสนองความต้องการ และบรรลุถึงเป้าหมายของตนเอง ในขณะเดียวกัน บุคคลนั้นอาจอยู่ในภายใต้แรงผลักดันจากสิ่งแวดล้อม ให้ประพฤติตนในแนวทางต่าง ๆ

ในประเด็นเดียวกันนี้ ไคส์ และ ฮอฟลิง (Kyse and Hofling, 1974, p. 494) กล่าวว่า การปรับตัวเป็นวิธีการหรือกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งบุคคลใช้เมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองและสิ่งแวดล้อมของตน โดยมุ่งตอบสนองความต้องการของตนทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ และสังคม

เออร์วิง (Irving, 1983, p. 494) กล่าวว่า การปรับตัว คือ การพบปะสังสรรค์ของบุคคลกับสิ่งแวดล้อมของเขา แต่ละบุคคลพยายามที่จะบรรลุถึงเป้าหมายของตนเอง ในขณะเดียวกันบุคคลที่อยู่ภายใต้ความกดดันจากสภาพแวดล้อมเพื่อให้พฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง การปรับตัวจึงนำไปไปสู่ความปรองดองระหว่างความต้องการของบุคคลและสิ่งแวดล้อม

โสภา ชูพิกุลชัย (2528, หน้า140) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง ความสามารถในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ โดยคำนึงถึงความเป็นจริงต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังต้องเป็นผู้ที่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม และสมาคมต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม (2521, หน้า 71) กล่าวถึงการปรับตัวไว้ว่า การปรับตัว คือการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ทำให้บรรลุเป้าหมายปลายทางในสิ่งแวดล้อมของตน มนุษย์ทุกคนจะต้องมีการปรับตัว โดยที่แต่ละคนจะมีแบบแผนในการปรับตัวแตกต่างกันออกไป เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งนอกจากตอบสนองความต้องการด้านร่างกายแล้ว ยังตอบสนองความต้องการทางอารมณ์และสังคมด้วย เมื่อได้รับสิ่งที่ต้องการแล้ว ความตึงเครียดต่าง ๆ ย่อมคลายไป

ประคินันท์ อุปรมย์ (2518, หน้า 52) ให้ความหมายของการปรับตัวที่ดี ว่าหมายถึง การที่บุคคลทำตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ได้อย่างดี และมีความสุข โดยการพยายามปรับตัวเองให้กับบุคคลอื่นและสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมที่ตนอยู่ เพื่อลดความเครียดหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ดังนั้น การปรับตัวของมนุษย์หรือการปรับตัวของบุคคล ซึ่งบุคคลตามแนวคิดของรอย (Roy, 1967, p. 301) หมายถึง บุคคลเดี่ยว ครอบครัว ชุมชนหนึ่ง หรือสังคมหนึ่งก็ได้ บุคคล คือ ระบบการปรับตัวระบบหนึ่ง ระบบบุคคลนี้ได้รับตัวป้อนจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แนวคิดเกี่ยวกับระบบการปรับตัวของรอย เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว และแนวคิดเกี่ยวกับระบบเข้าด้วยกัน การนำแนวคิดเกี่ยวกับระบบมาใช้กับบุคคลนั้น รอย มองว่าบุคคลเป็นระบบของสิ่งมีชีวิตระบบหนึ่ง ซึ่งต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้บุคคลต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาความมั่นคงภายในของตนเอง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้

นักการศึกษาหลายท่าน ได้เสนอความคิดเห็นและแนวความคิด เกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งมีทั้งที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน ดังนี้

ถวิล ธาระโกชน์ (2542, หน้า 46) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของการดำเนินชีวิตของเรา และเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในการพัฒนามนุษย์ มนุษย์ทุกคนจะมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวจากคำสั่งสอนของบุคคลในครอบครัว บุคคลอื่น การสังเกต และจากสภาพแวดล้อม ซึ่งคนจะรับรู้สิ่งต่าง ๆ และสามารถคิดหาเหตุผลเองได้

เสรี พงศ์พิศ (2537, หน้า 16) กล่าวถึงการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การเรียนรู้

และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจาก ท้องถิ่นเหมาะสมกับท้องถิ่น ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบสำคัญก็คือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน การปฏิบัติอย่างผู้รู้ การอบรมในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง กระบวนการนี้ได้ถูกปรับตามสภาพการณ์ที่สังคมเปลี่ยนไป การคมนาคม การติดต่อสื่อสารที่ สะดวกยิ่งขึ้นทำให้การไปมาหาสู่ การศึกษาดูงานก็ปรับเปลี่ยนตามความต้องการและสภาพ การณ์ที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่นแต่ละแห่ง

วุฒิชัย จ้านง (2523, หน้า 40) กล่าวถึงผลของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

- ผลของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการฝึกอบรมหรือกระบวนการเรียนรู้บาง อย่าง
- ผลของการฝึกฝนซ้ำเป็นการสะสมความรู้อย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นประสบการณ์ที่มี ค่าสำหรับการเรียนรู้สิ่งใหม่
- การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะที่ค่อนข้างที่ถาวรหรือเกิดเป็นนิสัย
- การเรียนรู้ไม่อาจมองเห็นหรือสังเกตได้โดยตรง แต่จะทราบได้ก็ต่อเมื่อเห็นการ แสดงออกในรูปของการปฏิบัติ (ทางด้านความรู้ ทักษะ ทักษะคติ)

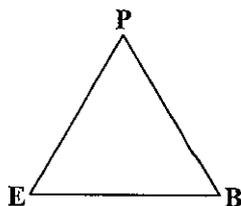
บลูม และคณะ (2520, หน้า 18) กล่าวว่า พฤติกรรมการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. การเรียนรู้ด้านความคิด
2. การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับความรู้สึก ได้แก่ ทักษะคติ ค่านิยม ความสนใจ และความ ซาบซึ้ง
3. การเรียนรู้ให้เกิดทักษะต่าง ๆ เช่น การเคลื่อนไหวและการใช้วัยวะต่าง ๆ ของ ร่างกาย

จากพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน สรุปได้ว่าการเรียนรู้มิใช่การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ด้วยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงพฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการทางจิต เช่น ความนึกคิด ความสามารถทางสมอง และความรู้สึก ต่าง ๆ อีกด้วย

ในประเด็นเดียวกัน Bandura (อ้างใน ไพบุรณ์ เทวรักษ์, 2536, หน้า 149) กล่าวไว้ ว่า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องมีการพิจารณาในเรื่องของการแสดงออก แต่ให้คำนึงถึงการได้มา

ซึ่งความรู้ใหม่ ซึ่งถือว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นมาแล้ว แม้ว่าจะไม่มีการแสดงออกก็ตาม คือเป็นการเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในโดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก และเมื่อใดที่มีการแสดงออกของพฤติกรรมก็สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ว่าชุมชนมีตลอดเวลา จากการได้รับข่าวสาร การรับรู้ การแลกเปลี่ยนแนวความคิดกับคนอื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชน การเรียนรู้ของชุมชนมีเงื่อนไขอยู่หลายด้าน ส่วนหนึ่งมาจากการเรียนรู้ของบุคคลภายในชุมชน สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ เงื่อนไข และแรงกระตุ้นจากภายในและภายนอก เป็นต้น ซึ่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไม่อาจสังเกตได้โดยตรง แต่ต้องอาศัยพื้นฐานความเชื่อต่าง ๆ ว่าสิ่งนั้นได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นมาโดยการวัดและตรวจสอบทางอ้อม เช่น การเรียนรู้การจัดการต่าง ๆ ที่ได้รับจากการฝึกอบรมของหน่วยงานราชการ การดูงานหมู่บ้านอื่น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการรับรู้ข้อมูลก็ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดการชุมชนของตนเองได้ แต่บางครั้งแม้ว่าสมาชิกของชุมชนจะได้เรียนรู้ถึงวิธีการจัดการของหมู่บ้านมาแล้วก็ตาม แต่อาจจะไม่สามารถนำวิธีการดังกล่าวมาจัดกิจกรรมภายในชุมชนของตนได้ เพราะความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ และความเหลื่อมล้ำทางการเรียนรู้ของปัจเจกชนในชุมชนนั้น ซึ่งในที่นี้ถือได้ว่า สมาชิกในชุมชนเกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้ว นอกจากนี้ Bandura ยังได้กล่าวว่า การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทางสังคมของคนเรา มีองค์ประกอบ 3 ประการคือ ตัวบุคคล สภาพสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรม องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ จะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กันตลอดเวลา ดังแผนภูมิดังแผนภูมิต่อไปนี้

ทั้ง 3 ประการมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทางสังคมของคน คือตัวบุคคลมีความสามารถในการรับรู้ มีความคิด ความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ จะประสานสัมพันธ์กับการแสดงออกของบุคคลนั้น ซึ่งเป็นผลย้อนกลับให้บุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามตัวแบบ ส่วนสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของคนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา คือภูมิปัญญาของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่มีเงื่อนไข

อื่น ๆ ในตัวมนุษย์และแนวทางการประพฤติปฏิบัติ ที่แปลกแยกกันไป ทำให้องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมทั้ง 3 ประการ คือ บุคคล สิ่งแวดล้อม และพฤติกรรม มีอิทธิพลต่อกัน แต่น้ำหนักความเข้มของอิทธิพลไม่เท่ากัน และเวลา สถานที่ เหตุการณ์ จะเป็นตัวแปรสำคัญ รวมทั้งอิทธิพลของการเสริมแรง ซึ่งเป็นการจูงใจให้บุคคลเพิ่มหรือลดพฤติกรรมต่าง ๆ โดยมีตัวแบบที่คนส่วนมากจะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางการประพฤติ ปฏิบัติร่วมกับผู้อื่น เช่น วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา เป็นต้น

คราว และ คราว (Crow and Crow อ้างใน บุษบง จันทเลิศ, 2539, หน้า 18) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเรียนรู้เปลี่ยนแปลง ว่าการเรียนรู้ทำให้บุคคลมีการปรับตัวทั้งในด้านส่วนตัวและด้านสังคม แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องของการเรียนรู้โดยตรง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ นับว่ามีการเรียนรู้โดยตรง ถือว่ามีการเรียนรู้เกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้

สุกันยา แสงสุวรรณ (2532, หน้า 154) กล่าวไว้ว่า มีนักการศึกษา นักการเมือง ชาวฝรั่งเศส กล่าวถึงการเรียนรู้ว่า มนุษย์จะต้องดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมอันประกอบด้วยระเบียบ แบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นข้อบังคับของสังคม มนุษย์จึงต้องเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ การเรียนรู้จะต้องเรียนทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ส่วนนักจิตวิทยา นักการศึกษา ชาวอเมริกันกล่าวว่า การมีชีวิตอยู่รอดอยู่ได้ จำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเองว่ามีธรรมชาติเป็นอย่างไร ต้องเรียนรู้สิ่งแวดล้อมได้ การเรียนรู้ของชีวิตจึงเป็นการเรียนรู้วิธีการดำรงอยู่นั่นเอง อีกทั้งยังต้องเรียนรู้ด้วยว่าดำรงชีวิตอย่างไรจึงจะมีความสุข นั่นคือต้องเรียนรู้วิธีที่จะพัฒนาพลังธรรมชาติที่มีอยู่ในตัว ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ทุกทิศทาง อันได้แก่พลังความสามารถทางร่างกาย ทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคม เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาทางการศึกษาเชิงมนุษยนิยม

สำหรับความเชื่อในเรื่องการรู้นั้น กลุ่มมนุษยนิยมเชื่อว่า บุคคลมีศักยภาพตามธรรมชาติที่พร้อมสำหรับการเรียนรู้อย่างเสรี การเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างเป็นจืดเป็นอันก็ต่อเมื่อผู้เรียนมองเห็นว่าสิ่งที่เรียนนั้นเหมาะสมกับเป้าหมายทางการเรียนของตน และที่สำคัญต้องเป็นความต้องการของผู้เรียนจริง ๆ ไม่ใช่ถูกยัดเยียดให้เรียน การเรียนรู้เป็นเรื่องเป็นราวจะเกิดขึ้นได้โดยการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้สึนึกคิด และสติปัญญา อันทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างถาวร ประสบการณ์และ

สภาพแวดล้อมล้วนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้นการเรียนรู้ในอดีตจึงส่งผลถึง การเรียนรู้ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน และที่จะเกิดขึ้นในภายหลังก (Anurak Panyanuwat, 1980, p. 27)

สำหรับ Malcolm Knowles (อ้างใน ชูเกียรติ ธิสุวรรณ, 2534, หน้า 67) ได้เสนอข้อ ตกลงเบื้องต้นเมื่อครั้งเสนอแนวความคิดเรื่องศาสตร์ทางการศึกษาผู้ใหญ่ว่า ผู้ใหญ่มีความ แตกต่างจากเด็กและจำเป็นต้องพัฒนาศาสตร์ทางการศึกษาผู้ใหญ่โดยเฉพาะ เนื่องจากผู้ใหญ่มี ความรู้สึกรู้จักคิดเกี่ยวกับตัวเอง เปลี่ยนจากลักษณะที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นไปสู่ความเป็นบุคคล ที่ สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ประสบการณ์ที่ผู้ใหญ่ได้สะสมมาตลอดชีวิต เป็นแหล่ง ทรัพยากรสำคัญเพื่อการเรียนรู้ ผู้ใหญ่มีความร่วมมือในการเรียนรู้มากขึ้น เนื่องจากได้ผ่าน ระดับขั้นของการพัฒนาในระดับต้น ๆ มาแล้ว และผู้ใหญ่มีการประยุกต์ใช้ความรู้อย่างทันที ทำให้การเปลี่ยนแปลงจากการเรียนที่มุ่งเอาเพื่อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง เป็นการใช้ปัญหาเป็น ศูนย์กลาง

นอกจากแนวความคิดของปรัชญาในการศึกษาเชิงมนุษยนิยมแบบดั้งเดิมแล้ว ยังมี แนวคิดร่วมสมัยที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิด “คิดเป็น” ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญ ซึ่งอยู่ เบื้องหลังการจัดการศึกษานอกระบบในประเทศไทยในปัจจุบัน แนวคิดนี้มีการริเริ่มเผยแพร่ โดย โกวิท วรพิพัฒน์ ในปี พ.ศ. 2515 แนวคิด “คิดเป็น” มุ่งหวังให้บุคคลเป็นคนที่คิดเป็น มี ความสัมพันธ์กับแนวคิดพื้นฐาน 5 ประการคือ 1) ความสุขในฐานะที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของ บุคคล 2) การที่บุคคลมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อ บุคคลสามารถปรับตัวประสานกลมกลืนเข้ากับ สิ่งแวดล้อมได้อย่างราบรื่น 3) การที่บุคคลจะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี จำเป็นต้องมี ความเข้าใจตนเอง เข้าใจสิ่งแวดล้อม และเข้าใจข้อมูลทางวิชาการ 4) บุคคลจะเผชิญปัญหา โดยการมองปัญหาอย่างเป็นระบบ 5) ความสามารถในการคิดเป็นนั้น หมายถึงรวมถึง ความสามารถทางสมองในการคิด เท่ากับความสามารถทางจิตใจในการเผชิญกับสถานการณ์ ด้วย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความสุขในฐานะที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของบุคคล แนวคิด “คิดเป็น” เห็นว่า เป้าหมายสูงสุดของบุคคล ได้แก่ “ความสุข” ซึ่งเป็นความสุขทางจิตใจ และเป็นเรื่องเฉพาะ บุคคล โดยที่ความสุขนี้จะสัมพันธ์กับความต้องการขั้นพื้นฐาน ความต้องการที่ได้รับการ ตอบสนองจะทำให้บุคคลได้ความสุขและความพึงพอใจ

2. การปรับตัวกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม แนวคิด “คิดเป็น” เห็นว่าบุคคลจะมีความสุขได้ ก็ต่อเมื่อได้มีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้อย่างราบรื่น ในทางทฤษฎี บุคคลอาจ

เลือกปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยใช้วิธีปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตนเอง ปรับปรุงทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อมนั้นไปสู่สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับคน ในทางปฏิบัติ คนที่ “คิดเป็น” จะใช้การประเมินตนเอง ประเมินสิ่งแวดล้อม และประเมินความรู้ในเชิงวิชาการที่เกี่ยวข้องก่อน จากนั้นจึงเลือกวิธีการปรับตัวที่ก่อให้เกิดความสมดุลขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระยะเวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ นั่นคือไม่เลือกทางใดทางหนึ่งโดด ๆ เสมอไป แต่อาจตัดแปลงวิธีการปรับที่เลือกใช้ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ความเข้าใจตนเอง สิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางวิชาการ คน “คิดเป็น” จำเป็นต้องมีข้อมูลทั้งสามส่วนดังกล่าวอย่างสมดุลกัน การที่มีความรู้มากเกินไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่เป็นการเพียงพอ ผู้ที่เข้าใจตนเองมากเกินไปโดยไม่ทำความเข้าใจส่วนอื่น ๆ การแก้ปัญหาจะมีลักษณะ “ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง” ส่วนคนที่รู้เรื่องสิ่งแวดล้อมมากแต่ขาดข้อมูลด้านอื่น ก็จะกลายเป็นคน “เลื่อนลอย” ในขณะที่คนที่รู้ข้อมูลวิชาการมากก็จะกลายเป็นคนที่ “มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” แต่คน “คิดเป็น” จะสร้างสมดุลระหว่างแต่ละส่วนตามความจำเป็น

4. การรับรู้เป็นระบบรวมทั้งหมด คนที่ “คิดเป็น” จะต้องมีความสามารถที่จะคาดคะเนถึงผลกระทบจากการกระทำ หรือไม่กระทำบางสิ่งบางอย่างได้ล่วงหน้าค่อนข้างชัดเจน ซึ่งจะช่วยลดข้อผิดพลาดจากการ “ลองผิดลองถูก” ซึ่งเกิดขึ้นในบุคคลอื่น คน “คิดเป็น” จะเผชิญปัญหาด้วยทัศนคติของคนที่เข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เป็นความเข้าใจชนิดที่รู้แจ้งตลอดในปัญหาหรือสถานการณ์นั้น ๆ โดยแท้จริง

5. ระบบการรับรู้และการใช้ความสามารถของคน “คิดเป็น” บุคคลต้องอาศัยวุฒิภาวะด้านจิตใจในการเผชิญกับปัญหา การใช้กระบวนการปรับตัวด้านจิตใจในการเผชิญปัญหาของคน “คิดเป็น” เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้แนวคิด “คิดเป็น” มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างไปจากแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษาอื่น ๆ ที่มีรากฐานมาจากตะวันตก การรับรู้ด้วยใจทำให้คน “คิดเป็น” มีชีวิตที่มีความสุขและรู้จักทำใจได้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

กล่าวโดยสรุป คนที่ “คิดเป็น” คือ บุคคลที่สามารถเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างเป็นระบบ มีความสามารถที่จะศึกษาสาเหตุของปัญหา รวบรวมข้อมูลได้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับทางเลือกในการปฏิบัติแนวต่าง ๆ และความสามารถในการพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสมกับค่านิยม ความสามารถ สถานการณ์ของตนเอง และความเป็นไปได้ของทางเลือกดังกล่าว กรณีที่สถานการณ์ภายนอกไม่เอื้ออำนวย หรือขาดแคลนความรู้หรือทักษะที่จำเป็น ทำให้ทาง

เลือกในการแก้ปัญหาที่คิดไว้ ไม่สามารถดำเนินการได้ทันที คนคิดเป็นจะเลือกใช้ทางที่เหมาะสม รองลงมาในขณะที่เดียวกันก็มีการเตรียมการเพื่อให้ทางเลือกที่เลือกไว้นั้นมีความเป็นไปได้ การเตรียมการดังกล่าวอาจมีขอบเขตตั้งแต่แสวงหาทักษะ หรือความรู้บางประการเพิ่มเติมไปจนถึงการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เหมาะสม

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอ โดยปัจจัยของห้วงเวลาในสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเป็นไปทั้งในทางที่ดีหรือในทางที่ไม่พึงปรารถนาหรือทั้งสองด้านในขณะเดียวกัน ได้มีผู้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ด้วยดังนี้

Everett M. Rogers (อ้างใน ภาวนา กลีบเมฆ, 2536, หน้า 28) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ว่า หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เกิดขึ้นในโครงสร้าง และหน้าที่ของระบบสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งโครงสร้างของระบบนี้ประกอบด้วยสถานภาพของบุคคลและของกลุ่ม ส่วนภาระหน้าที่ ก็ได้แก่ บทบาทหรือพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสถานภาพที่ได้มา โครงสร้างและภาระหน้าที่ของสังคมจะเกี่ยวพันถึงกันและกันอย่างใกล้ชิด ตลอดจนมีผลต่อกันและกัน ดังนั้น ในขบวนการเปลี่ยนแปลงเมื่อส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปจากเดิมสิ่งอื่น ก็เปลี่ยนไปด้วย

สุพัศรา สุภาพ (2521, หน้า 177) กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เห็นด้วยสายตาในลักษณะของวิถีการดำรงชีวิต หรือเรียกกันสั้น ๆ ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลสะท้อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคล ให้แตกต่างกันไปจากที่เคยเป็นมาแต่เดิม

ในประเด็นเดียวกัน ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ (2521, หน้า 17 – 18) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคน และ/หรือระหว่างคนและกลุ่ม เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่ หรือกระบวนการต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและภาระหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งอาจเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กก็ได้

5. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในการปรับตัวของวัยรุ่น มีนักวิชาการหลายท่านให้แนวคิดที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

อีริก อีริสัน (อ้างใน กรรณิการ์ ภูประเสริฐ, 2538, หน้า 8) ได้กล่าวถึง ชีวิตของบุคคลที่เริ่มเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น (อายุ 13 - 19) เป็นวัยเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเหมือนผู้ใหญ่อย่างรวดเร็ว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงและความรู้สึกร่างกายและเพศหญิง การพัฒนาทางความคิดเป็นผู้ใหญ่ว่าตนเองเป็นใคร จะทำอะไรในชีวิต ต้องการอิสระ บางครั้งต้องต่อสู้ดิ้นรนต่อต้านกฎเกณฑ์ทางสังคม ถ้าหากวัยรุ่นมีการพัฒนาปรับตัวได้ดี ก็สามารถพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตัวตน (Ego-identity) ได้อย่างพอเหมาะ ซึ่งหมายถึงว่า การเข้าใจตนเองเป็นใคร จะทำอะไร แต่ถ้าไม่มีหลักการของตนเองแล้ว ก็มักนำไปสู่พฤติกรรมที่มีปัญหาตามมา ทำอะไรก็ตามตามแบบผู้อื่น หรือใช้เวลานานกว่าจะค้นพบว่าตนเองต้องการอะไร อันนำไปสู่ปัญหาพฤติกรรมในตนเองมากที่สุด จึงนำไปสู่ปัญหาพฤติกรรมทางจิต หรือมีปัญหาทางสังคมเกิดขึ้นได้โดยปกติทั่วไปแล้ว วิกฤตการณ์หรือการเกิดปัญหาทางพฤติกรรมยุ่งยากของบุคคลนั้น อาจเกิดขึ้นได้กับทุกขณะชีวิตในแต่ละวัยของมนุษย์เรา ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลใดเผชิญกับสภาวะการณ์ที่ร้ายแรงในช่วงใด และมีความสามารถที่จะแก้ปัญหาหรือปรับตัวได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งถือได้ว่ามนุษย์ทุกคนต้องปรับตัวเองไปตามสภาวะการณ์อยู่ตลอดชีวิตอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามในช่วงวัยต่าง ๆ ของชีวิตเรานั้น คงจะมีช่วงวัยใดที่จะถูกกล่าวถึงและพบว่าเป็นช่วงวัยของชีวิตที่ประสบปัญหาเผชิญวิกฤตการณ์ในการปรับตัวมากที่สุด เท่ากับช่วง “วัยรุ่น”

กล่าวโดยสรุป การปรับตัวของมนุษย์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายอย่างรวมกัน เช่น เกิดการเรียนรู้ว่าได้อุบัติกระทบต่อความเปลี่ยนแปลง ทั้งภายในตัวเองและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ผนวกกับความต้องของตนเอง ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม รวมทั้งธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนให้ตนเองหลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสุขกาย สบายใจ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัว แต่การปรับตัวของมนุษย์จะปรับตัวได้ดีหรือไม่ มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกันออกไป เช่น บุคคลอื่นสามารถปรับตัวให้อยู่ในสภาพอากาศหนาวได้อย่างดี ไม่เจ็บป่วย แต่อีกคนหนึ่งอาจปรับตัวไม่ได้กับสภาพอากาศหนาวจนต้องเจ็บป่วย หรือบุคคลหนึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้อย่างมีความสุข ปราศจากความขัดแย้งใด ๆ แต่อีกคนหนึ่งไม่สามารถเข้า

กับกลุ่มนั้นได้ ไม่มีความสุขเมื่ออยู่ในกลุ่มเกิดความขัดแย้งต่าง ๆ ขึ้นภายในกลุ่ม จนท้ายที่สุดต้องหลบหนีหรือแยกตัวออกจากกลุ่มไป เป็นต้น

บุคคลที่มีความสามารถในการปรับตัวได้ดีนั้น จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ ได้อย่างมีความสุข อาจไม่สร้างปัญหา หรือความขัดแย้งใด ๆ ขึ้นมา หรือถ้ามีก็น้อยมาก จนสังคมยอมรับบุคคลนั้นได้ แต่ถ้าบุคคลไม่สามารถปรับตัวได้หรือปรับตัวไม่ได้ดี ก็จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นด้วยความวิตกกังวล คับข้องใจ เกิดความขัดแย้งภายในตัวเองและกับสังคมอยู่เนื่อง ๆ ในเวลาเดียวกันอาจก่อปัญหาและสร้างความขัดแย้งอื่น ๆ ตามมาอีก เมื่อสังคมไม่ยอมรับก็เป็นทุกข์อาจหลบหนี หรือตั้งตัวเป็นศัตรูกับสังคมหรือกลายเป็นตัวก่อความวุ่นวายที่สุด

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกพจน์ เกษมกุลทรัพย์ (2539) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพนอกระบบของคนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยจำกัดขอบเขตในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ที่ประกอบอาชีพนอกระบบ เป็นชาวชนบทที่ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง เป็นคนที่มีฐานะยากจนมีการศึกษาต่ำ ไร้แรงงาน ไร้ทักษะฝีมือ ไม่สามารถเข้าสู่การประกอบอาชีพทางราชการได้ จึงต้องประกอบอาชีพนอกระบบ จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับคนที่เข้าสู่อาชีพพอทำได้ เมื่อเกิดความสนใจความต้องการ จึงพัฒนาการเรียนรู้ไปสู่การเลือกประเภทอาชีพตามแบบอย่าง ตามประสบการณ์ ตามความถนัด โดยมีวิธีการเรียนรู้จากการรู้เห็นวิธีการผลิต จนพัฒนาเปลี่ยนมาประกอบอาชีพ โดยใช้ทักษะ ประสบการณ์ทำงาน แหล่งความรู้ สภาพทางสังคม และวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นผู้ชำนาญ พร้อมจะแยกเป็นเจ้าของผู้ประกอบการด้วยตนเอง

จุฑารัตน์ เมืองแก้ว (2537) ได้ศึกษาการปรับตัวของชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในภาคเหนือศึกษากรณีบ้านเบือ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การปรับตัวของชุมชนด้านการผลิตโดยการผลิตทางการเกษตรลดน้อยลง ชุมชนมีการปรับตัวโดยการออกไปประกอบอาชีพรับจ้างและบริการในเมืองมากขึ้น โดยมีเงื่อนไขที่เกิดจากภายนอกชุมชน คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้านอุตสาหกรรม การค้าเสรี และการบริการ

บุษบง จันทเลิศ (2539) ได้ศึกษาการปรับตัวของหญิงอาชีพพิเศษ ภายหลังกลับภูมิลำเนา ในชุมชนชนบทภาคเหนือ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาที่ตำบลหนึ่งในอำเภอ ของจังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่มีอาชีพพิเศษกลับภูมิลำเนา ไม่ต่ำกว่า 10 คน ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัว

ของหญิงอาชีพพิเศษที่กลับภูมิลำเนา จะมีปัญหาการปรับตัวเพียงหนึ่งประเด็นในช่วงระยะเวลา 3 – 6 เดือนแรก คือ การปรับตัวด้านสรีระ คือ การรับประทานอาหาร การพักผ่อน จากกลางวัน มาเป็นกลางคืน สตรีกลุ่มเป้าหมายไม่คิดว่า การประกอบอาชีพพิเศษเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ ส่วน เงื่อนไขและสถานการณ์ทางสังคม และจิตวิทยาในสังคมมีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของ หญิงอาชีพพิเศษ พบว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และพัฒนาบุคลิก ภาพของสตรีกลุ่มเป้าหมายในการปรับตัวทางสังคม โดยเริ่มจากการปรับตัวเรียนรู้ใน พฤติกรรมการประกอบอาชีพพิเศษ จากครอบครัวและเครือข่าย รวมถึงการดำรงชีวิตทั่วไป ในชุมชนภายหลังการกลับชุมชน

พิสมัย อะโน (2538) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรมของ ชนเผ่ากะเหรี่ยงบ้านเมืองงาม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาถึงสภาพการจัดการ ศึกษาที่จัดให้แก่คนในชุมชน ได้แก่ การศึกษาตามธรรมชาติวิถี การศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน ศึกษาถึงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต การผลิต ความเชื่อ ความสัมพันธ์ สำหรับการศึกษาด้านวัฒนธรรม พบว่า วัฒนธรรมการผลิตตามฤดูกาล ขึ้นอยู่กับสภาพ ภูมิอากาศ มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ จักสาน ทอผ้า ด้านความเชื่อพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ อยู่เหนือธรรมชาติ และเกี่ยวกับธรรมชาติ มีการให้คุณค่า ความหมายต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว ส่วนวัฒนธรรมด้านความสัมพันธ์ มีการจัดระบบความสัมพันธ์มีคนเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว การศึกษาตามธรรมชาติวิถีพบว่า เป็นการศึกษที่เกิดขึ้นเองภายใน ชุมชน จากประสบการณ์โดยตรง ด้วยวิธีการลงมือทำ สิ่งที่ศึกษาล้วนเป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต ส่วนการศึกษานอกโรงเรียนพบว่าบางเนื้อหา บางโครงการมีความสัมพันธ์ สอดคล้อง กับวัฒนธรรมและการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน

อุบล เสถียร ปริญญา (2529) ได้ศึกษาการปรับตัวทางสังคมของเด็กนักเรียน ไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา ว่ามีการปรับตัวทางสังคมแตกต่างกันอย่างไรบ้าง นักเรียนมี ภูมิหลังทางครอบครัว และเครื่องทางศาสนาต่างกัน จะมีการปรับตัวในด้านต่าง ๆ แตกต่าง อย่างไร ซึ่งได้แก่ การใช้ภาษา การคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ การปรับตัวเมื่ออยู่ ท่ามกลางนักเรียนไทยพุทธ การปรับตัวเข้ากับครู นักเรียนและการรับประทานอาหารกับ ผู้อื่น ๆ ผลการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างการปรับตัวด้านภาษาไทย ด้านคบค้า สมาคม และการอยู่ท่ามกลางกับนักเรียนไทยพุทธ ส่วนที่ไม่พบความแตกต่างคือในเรื่องความ ยินดีในการรับประทานอาหารร่วมกันกับนักเรียนไทยพุทธ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า มีผู้ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการปรับตัวไว้หลาย ๆ กรณี ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งผลของการวิจัยก็แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกลุ่มของบุคคล หรือกลุ่มประชากรที่ได้ทำการศึกษา อีกทั้งในแต่ละท้องถิ่นที่ทำการศึกษา ก็มีความแตกต่างกัน ออกไปในรายละเอียด เช่น โครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ระดับการศึกษา การเรียนรู้ และการรับรู้ ดังนั้น ผลการวิจัยในบางเรื่องจึงพบว่า บางประเด็นปัญหาคนในสังคมก็สามารถปรับตัวได้ ในบางประเด็นก็ไม่สามารถปรับตัวได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นกับปัจจัยดังกล่าวข้างต้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าผลการวิจัยของงานวิจัยต่าง ๆ จะชี้ชัดออกมาอย่างไร ก็ไม่สามารถนำไปสรุปได้ว่าในท้องถิ่นอื่น ๆ นี้ มีบุคคลอื่น ๆ ที่แตกต่างกันนั้นจะเป็นแบบแผนเดียวกันเสมอไป หรือจะมีการปรับตัวได้ดีเหมือน ๆ กัน เพราะยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย ที่เป็นตัวแปรบ่งบอกถึงความสามารถของการปรับตัวมวลปัจเจกชน ดังเช่นในพื้นที่ที่ผู้ศึกษาทำการศึกษาเพื่อดูว่า กลุ่มประชากรกลุ่มใหม่ มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนั้น จะมีการปรับตัวอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่กับผลการศึกษาที่ผ่านมา

7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

มนุษย์โดยทั่วไปจะมีการปรับตัวเพื่อให้เข้าหรือกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ตนเองเกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเพื่อสนองความต้องการต่าง ๆ ของตน เช่น ความสุขกาย สบายใจ ตลอดจนให้ตนเองหลุดพ้นจากปัญหาต่าง ๆ ที่รุมเร้าอยู่ในขณะนั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้มนุษย์ปรับตัวได้หรือไม่ได้มากน้อยเพียงใด และปรับไปในทิศทางใดก็ขึ้นอยู่กับความตระหนักและค่านิยมของแต่ละคน ทั้งนี้เมื่อบุคคลได้รับรู้จากการปะทะกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปและรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะส่งผลให้ตนเองอยู่ในสภาวะที่ดีขึ้นหรือเลวลง บุคคลจะเกิดกระบวนการคิดซึ่งแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพการเล็งดู การกล่อมกล่า วุฒิสภาวะ ค่านิยม ประสบการณ์ เหตุการณ์ บริบท ฯลฯ ซึ่งแตกต่างของแต่ละคนเกิดจากศักยภาพในการประมวลองค์ประกอบดังกล่าวมาน้อยเพียงใด บางคนอาจมีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และสามารถปรับตัวได้ต่อแรงกระทบของความเปลี่ยนแปลง ส่วนคนที่ไม่มีการบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ก็อาจจะไม่สามารถปรับตัวได้หรือปรับตัวได้ไม่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงที่มากระทบกับตนเอง

ทั้งนี้และทั้งนั้น ก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ส่งผลกระทบต่อ การปรับตัวนั้น ๆ ด้วย เช่น ถ้าบุคคลพึงพอใจและเกิดการยอมรับเงื่อนไขหรือปัจจัยต่าง ๆ

ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม การปรับตัวนั้นก็อาจจะง่ายหรือเป็นไปได้ทางที่ดีขึ้น สามารถดำรงชีวิตให้ผสมกลมกลืนกับการเปลี่ยนแปลงรอบตัวได้ เพราะเมื่อบุคคลปรับตัวได้ จะส่งผลให้มีพฤติกรรมหรือท่าทางที่แสดงออก ก็จะเป็นไปในทางที่พึงประสงค์ของสังคมรอบข้าง ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลไม่พึงพอใจและไม่เกิดการยอมรับเงื่อนไขหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน การปรับตัวก็จะเป็นไปค่อนข้างลำบาก หรือเป็นไปได้ในทิศทางที่สังคมไม่พึงประสงค์ การดำรงชีวิตในขณะนั้นอาจไม่มีความสุขตามที่ต้องการ เพราะจะมีพฤติกรรมหรือท่าทางต่าง ๆ อาจแสดงออกในทางต่อต้าน เบี่ยงเบนในทางตรงกันข้ามกับที่เคยกระทำมาก่อน เช่น อาจเฝียบขริมลง เก็บตัว หรืออาจแสดงกิริยาก้าวร้าว เป็นต้น ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้สามารถส่งผลกับชีวิตของตนเองในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเข้ากับสังคม การดำรงชีวิตอยู่กับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ คุณภาพทางการเรียน ตลอดจนบุคลิกภาพที่เปลี่ยนแปลงไป และอาจติดตัวไปทั้งปัจจุบันและอนาคต